

NJA 2012 s. 776 – KRAV PÅ PÅMINNELSE VID AUTOMATISK FÖRLÄNGNING AV AVTAL?

Av Klara Wessman¹ och Gustav Wiklander²

I november förra året avgjorde Högsta domstolen ett mål om skäligheten av villkor om automatisk förlängning av avtal i konsumentförhållanden. En viktig aspekt som lyftes fram i bedömningen var huruvida näringsidkaren på ett tillräckligt tydligt sätt hade påmint konsumenten om att det var dags att säga upp avtalet och om konsekvenserna av en utebliven uppsägning. Högsta domstolen tycks därmed bekräfta de slutsatser f.d. justitierådet Torgny Håstad kom fram till i betänkandet Ds 2012:31 App to date och förekom således eventuella lagstiftningsåtgärder.

BAKGRUND

Målet, NJA 2012 s. 776, gällde ett avtal mellan en konsument och en näringsidkare som gav konsumenten rätt att under tolv månader motionsträna vid näringsidkarens anläggning. Enligt avtalsvillkoren skulle avtalet förlängas automatiskt med tolv månader om det inte skriftligen sades upp senast en månad före avtalsperiodens utgång. Konsumenten sade på grund av förbi-seende upp avtalet fem dagar för sent. Näringsidkaren hävdade därvid att avtalet förlängts med tolv månader och krävde konsumenten på betalning. Konsumenten å sin sida bestred betalningsskyldigheten med hänvisning till att villkoret om den automatiska förlängningen var oskäligt.

Högsta domstolen (HD) konstaterade att fallet rörde ett standardiserat avtal mellan en näringsidkare och en konsument och att förlängningen av avtalet i princip uteslutande låg i näringsidkarens intresse. HD anförde i sin skälighetsbedömning att löptiden om ett år medförde att det blev svårt för konsumenten att komma ihåg att säga upp avtalet i tid samt att förlängningen innebar en inte obetydlig ekonomisk belastning för konsumenten. Som en sista viktig faktor i skälighetsbedömningen framhölls eventuella påminnelser från näringsidkaren om att uppsägning skulle ske och om konsekvenserna av en utebliven uppsägning.

I fallet hade konsumenten kunnat ta del av viss information via en bildskärm i samband med sina besök i träningslokalen. På skärmen angavs bl.a. personuppgifter, vilken typ av kort konsumenten innehade samt sista giltighetsdag respek-

¹ Juriststudent vid Uppsala universitet och chefredaktör för Juridisk Publikation.

² Juriststudent vid Stockholms universitet och artikelredaktör för Juridisk Publikation. Författarna vill rikta ett särskilt tack till Lena Olsen, professor i civilrätt vid Uppsala universitet, för värdefulla synpunkter och kommentarer.

tive uppsägningsdag för detta. Dessa uppgifter ansågs emellertid inte uppfylla kravet på tydlig påminnelse om att uppsägning skulle ske och om konsekvenserna av en utebliven uppsägning. Med ändring av underinstansernas domar bedömdes därför avtalsvillkoret som oskäligt och lämnades utan avseende.

VILLKOR OM AUTOMATISKA FÖRLÄNGNINGAR AV AVTAL

Villkor om automatiska förlängningar av tidsbegränsade avtal är inte helt ovanliga och återfinns förutom vid avtal om gymkort frekvent även i fråga om exempelvis tv-abonnemang och dejtingsajter på internet. Dessa typer av avtal ingås inte sällan på ett år eller mer vilket medför att det kan vara svårt för konsumenten att komma ihåg att säga upp avtalet. Ofta blir konsumenten påmind om att avtalet kommer att förlängas först när denne tar emot en faktura avseende avtalets nya löptid och då är det många gånger för sent att säga upp avtalet.

Avtal kan förlängas för att gälla på bestämd tid eller tills vidare. Generellt sett anses avtal som förlängs på bestämd tid vara mer betungande för konsumenten än avtal som förlängs på obestämd tid eftersom de senare alltid kan sägas upp med skälig uppsägningstid.

Villkor om automatisk förlängning av avtal ligger till sin konstruktion nära s.k. negativ avtalsbindning som innebär att en anbudsgivare påstår att avtal ingåtts på grund av den andra partens passivitet. Negativ avtalsbindning tillerkänns typiskt sett inte civilrättslig verkan vilket följer av 8 § 2 st. AvtL och allmänna rättsgrundsatsen.³ En sådan avtalsbildning har inte heller godtagits marknadsrättsligt eftersom konstruktionen omfattas av p. 29 i den s.k. svarta listan över affärsmetoder som under alla omständigheter är att anse som otillbörliga.⁴ I MD 2009:30 klargjorde dock Marknadsdomstolen att villkor om automatisk förlängning av ett tv-abonnemang inte utgör negativ avtalsbindning i "egentlig avtalsrättslig mening" eftersom parterna i dessa fall uttryckligen avtalat vad som ska gälla om någon uppsägning inte sker. Det är således viktigt att skilja på negativ avtalsbindning och villkor om automatisk förlängning av avtal även om samma typ av överväganden aktualiseras i samband med båda dessa fenomen.

3 Jfr Adlercreutz, Axel & Gorton, Lars, *Avtalsrätt I*, 13 uppl., Juristförlaget i Lund 2011, s. 71-72; Ramberg, Christina, *Malmströms civilrätt*, 22 uppl., Liber 2012, s. 78.

4 Se Tillkännagivande (2008:487) med anledning av marknadsföringslagen (2008:486).

DEN RÄTTLIGA REGLERINGEN

Hur villkor om automatiska förlängningar av avtal ska hanteras rättsligt har länge varit oklart och det saknas en generell reglering på området. En konsument som anser att ett villkor är oskäligt är därför hänvisad till den allmänna jämningsregeln i 36 § AvtL.⁵

Enligt 36 § AvtL kan ett villkor jämkas eller lämnas utan avseende om villkoret är oskäligt med hänsyn till avtalets innehåll, omständigheterna vid avtalets tillkomst, senare inträffade förhållanden och omständigheterna i övrigt. Enligt paragrafens andra stycke ska hänsyn tas till konsumenters typiskt sett underlägsna ställning i förhållande till näringsidkare. Ledning ska vidare hämtas från den s.k. grå listan⁶ samt tvingande och dispositiva regler, allmänna rättsgrundsatser och eventuell sedvänja.⁷

Villkor om automatiska förlängningar av avtal med bestämd varaktighet kan enligt p. (h) i grå listan vara att anse som oskäliga. Enligt 3 kap. 3 § och 11 kap. 3 § försäkringsavtalslagen (2005:104) samt 9 kap. 3 § och 10 kap. 3 § JB tillåts emellertid automatisk förlängning av avtal under vissa omständigheter. Båda dessa lagar gäller dock särskilda avtalstyper och kan därför inte utan vidare läggas till grund för analogier gällande andra typer av avtal.

Villkor om automatiska förlängningar av avtal har bedömts i två avgöranden från Marknadsdomstolen. I ovan nämnda MD 2009:30, som gällde förlängning av ett avtal om tv-abonnemang, bedömde Marknadsdomstolen villkoret i fråga som skäligt. Domstolen hänvisade till att konstruktionen inte utgjorde negativ avtalsbindning i strikt mening och att det typiskt sett kunde anses ligga i konsumentens intresse att ifrågavarande typ av avtal förlängdes automatiskt. I ett annat avgörande, MD 2005:34, kom Marknadsdomstolen till motsatt slutsats med hänvisning till att någon påminnelse inte skulle skickas enligt avtalsvillkoren. I domskälen uttalade Marknadsdomstolen att villkor om automatiska förlängningar av avtal får anses godtagbara så länge som kunden i lämplig form och i lämplig tid får en påminnelse om att uppsägning kan ske. Sammanfattningsvis har alltså villkoren inte ansetts vara oskäliga *i sig* utan bedömningen tycks snarare bero på *omständigheterna i det enskilda fallet*. Mot

5 Frågan har dock behandlats av Lena Olsen i bl. a. *Unfair contract terms and subscription for electronic communication services*, *Europarättslig tidskrift* nr 3/2011, s. 503.

6 Bilagan till rådets direktiv 93/13/EEG av den 5 april 1993 om oskäliga villkor i konsumentavtal. Se även prop. 1994/95:17 *Oskäliga avtalsvillkor m.m. Införlivande med svensk rätt av EG:s direktiv om oskäliga avtalsvillkor i konsumentförhållanden*, s. 47–50 där listan också finns återgiven.

7 Se prop. 1975/76:81 med förslag till ändring i lagen (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmyndhetsrättens område, m.m., s. 121; Adlercreutz & Gorton, a.a., s. 121–122.

denna bakgrund samt med hänsyn till det faktum att båda dessa avgöranden är av marknadsrättslig karaktär är nu aktuella NJA 2012 s. 776 ett välkommet klagörande.

BETYDELSEN AV PÅMINNELSER

I NJA 2012 s. 776 yrkade konsumenten att avtalsvillkoret angående den automatiska förlängningen av avtalet skulle jämkas eller lämnas utan avseende med hänvisning till att villkoret var oskäligt till sitt innehåll. Såsom ovan konstaterats nämner HD avtalsparternas ställning, avsaknaden av individuellt förhandlade villkor, i vems intresse förlängningen låg, löptiden och den ekonomiska innebörden som viktiga aspekter i skälighetsbedömningen. Därefter stadgar HD att det vid bedömningen också är av betydelse om näringsidkaren i lämplig form och i rimlig tid påmint konsumenten om att uppsägning ska ske och konsekvenserna av en utebliven uppsägning. I fallet hade konsumenten kunnat ta del av dessa uppgifter på skärmar uppställda i träningslokalen vilket inte ansågs vara tillräckligt. Mot den bakgrunden bifölls konsumentens yrkande och villkoret lämnades utan avseende.

Genom domen uppställer HD alltså ett krav på att en kvalificerad påminnelse ska lämnas till konsumenten om att uppsägning ska ske och om konsekvenserna av en utebliven uppsägning. Domstolen lämnar dock öppet hur en sådan påminnelse rent konkret bör utformas. Att ålägga näringsidkaren en civilrättsligt sanktionerad informationsskyldighet måste anses vara något nytt och kan rimligen närmast liknas vid den marknadsrättsliga informationsplikten som återfinns i exempelvis 10 och 12 §§ marknadsföringslagen (2008:486) (MFL) samt 2 kap. 6 § distans- och hemförsäljningslagen (2005:59) (DHL). Konstruktionen ligger dock väl i linje med 1 § AvtL och kravet på samstämmiga viljeförklaringar för avtalsbundenhet och det ovan nämnda generella förbudet mot negativ avtalsbindning som till sin konstruktion liknar villkor om automatisk förlängning av avtal. Genom att ålägga näringsidkaren en skyldighet att lämna en påminnelse till konsumenten minskar risken att konsumenten på grund av förbiseende fastnar i ett avtalsförhållande och fallet bidrar på så sätt till att stärka konsumentskyddet på området.

Mot bakgrund av det uppställda kravets karaktär av informationsplikt och HD:s hänvisning till MD 2005:34 uppkommer frågan om informationsreglerna i MFL och DHL kan ge vägledning gällande vilka krav som kan tänkas ställas på en påminnelse i ett konkret civilrättsligt fall. Enligt 10 § 2 st. MFL ska informationen lämnas på ett inte oklart, obegripligt, tvetydigt eller annat olämpligt sätt och enligt 2 kap. 6 § 2 st. DHL ska informationen ges klart och begripligt på ett sätt som är anpassat till det medel för distanskommunikation som an-

vänds. Följaktligen ger reglerna dessvärre inte någon närmare anvisning gällande vilka krav som kan komma att ställas på påminnelsen.

I domskälen hänvisar emellertid HD även till betänkandet Ds 2012:31 App to date som publicerades bara två månader innan domen meddelades. I betänkandet presenterar f.d. justitierådet Torgny Håstad, med vetskap om att HD meddelat prövningstillstånd för ifrågavarande mål, ett lagförslag om konsumenters rätt att förhindra förlängning av avtal. Förslaget innehåller fyra paragrafer och ger konsumenten rätt att säga upp avtalet inom tre veckor från det att näringsidkaren skickat ut en betalningsuppsägning med information om konsumentens rätt att avbryta avtalet vid utgången av den pågående perioden. Detta gäller dock inte om näringsidkaren högst två månader innan avtalsperiodens utgång skriftligen meddelar konsumenten (i) att avtalet kommer att förlängas om det inte sägs upp, (ii) vilka villkoren för förlängningen är, samt (iii) att förlängning undviks om konsumenten säger upp avtalet inom en månad från avsändandet av meddelandet.⁸ I kommentaren till lagförslaget preciserar Håstad kravet på påminnelsen enligt följande:

”Meddelandet [...] ska vara skriftligt. Med detta förstås vanligt brev, e-post eller sms-meddelande. Meddelandet måste vara tydligt och inte bara framhålla effekten av en underlåten uppsägning utan också upplysa om att konsumenten kan undvika förlängning genom uppsägning inom en månad [...]”⁹

Håstads lagförslag innehåller alltså, likt HD:s dom, ett krav på påminnelse till konsumenten. Enligt förslaget är det dock tillräckligt att information om konsumentens rätt till uppsägning lämnas i samband med att fakturan för den nya perioden skickas ut. Näringsidkaren kan emellertid även välja att skicka ut påminnelsen tidigare men kraven på informationen ställs då högre. Fördelen med Håstads förslag är att kravet på påminnelse inte blir särskilt betungande för näringsidkaren som därmed slipper extra utskick av information till konsumenten. För en ouppmärksam konsument kan dock en mottagen faktura vilseleda denne att tro att avtalet redan förlängts och att det således är för sent att reklamera mot avtalsbundenheten avseende den nya perioden. Utskick av fakturor innan en avtalsbindning är definitiv anses även, vilket anfördes ovan, vara otillbörligt ur marknadsrättslig synpunkt.

Mot bakgrund av HD:s hänvisning till betänkandet och det faktum att Håstad skrev sitt lagförslag med vetskap om HD:s meddelade prövningstillstånd är det inte en orimlig tanke att HD haft de av Håstad uppställda kraven i åtanke när

8 Ds 2012:31 App to date, s. 221–230 och s. 259–267.

9 A.bet., s. 263.

domen meddelades. Eftersom HD inte uttryckligen tagit ställning till detaljerna i Håstads förslag är det dock svårt att uttala sig definitivt om huruvida en påminnelse med ovan nämnda uppgifter skulle vara tillräcklig.

AVSLUTNING

Sammanfattningsvis kan konstateras att HD, genom NJA 2012 s. 776, uppställer ett krav på näringsidkaren att lämna en kvalificerad påminnelse till konsumenten om att uppsägning ska ske och om konsekvenserna av en utebliven uppsägning. Genom domen förbättras skyddet för konsumenten eftersom risken minskar för att denne av ouppmärksamhet råkar förlänga avtalet. Vilka krav som mer konkret ställs på näringsidkarens påminnelse lämnas emellertid delvis öppet. Möjligen kan viss vägledning hämtas från Håstads förslag i betänkandet App to date.

Förslaget som lämnades i betänkandet bereds för närvarande av regeringen och det är således i skrivande stund oklart om förslaget kommer att leda till lagstiftning eller inte. HD har genom sin dom förvisso utökat konsumentskyddet och genomfört väsentligheterna i Håstads förslag och därmed förekommit lagstiftaren i detta avseende. Enligt vår mening är det emellertid önskvärt att detta konsumentskydd framgår direkt av lag och att kraven på påminnelsen klagörs.